

UNDÉN OCH VÅR UTRIKESPOLITIK

Av GUNNAR UNGER

»Han har hittills trampat i klaveret så ofta han uppträtt och har uppträtt så ofta han möjligen kunnat.»

Hugo Hamilton om Östen Undén
i »Dagböcker 1917—19».

HR Undén gick väl rustad till sitt värv som den s. k. skörde-regeringens utrikesminister. Från De Yngre Gubbarnas krets i Lund — där Wigforss var hans närmaste vän — tog han steget direkt in i de äldres, då han år 1917 inträdde i regeringen Edén som konsult vid endast 31 års ålder. Den nyblivne professorn i civilrätt tillhörde socialdemokratins första statsrådsuppsättning. Under några månader 1920 var han justitieminister och 1924—26 beklädde han för första gången utrikesministerposten. När han 1924 reste runt i Europa med en krans till den mördade italienske antifascisten Matteottis grav ådrog han sig Torgny Segerstedts hån, men vann småfolkets sympati. Han befäste sin ställning genom att bli expert på folkrätt och framträda som varm anhängare av NF — närhelst ett tillfälle gavs, höll han tal för den mellanfolkliga rättsordningen och blev en så ansedd förkämpe för internationell skiljedom, att hans namn än i denna dag lär återskalla från ett av Bulgariens berg — i så fall en av de få hedersbenämningar från mellankrigstiden som veterligt icke utbyts av därvarande folkdemokratiska regim.

I egenskap av konsult under de politiskt lugna förhållandena i början på 30-talet höll han sig i bakgrunden och bidade sin tid. Men när det andra världskriget kom, trädde han, nu sedan länge utanför statsrådsaktskretsen, på nytt fram i rampljuset och gjorde storartad lycka i rollen som samlingsregeringens samvete i riksdagen. På frimodig kurialsvenska av värmländsk munart talade han för pressens frihet, för Norge, för humanitär flyktingpolitik. Han fördömde den nazistiska våldsregimen, manade regeringen att slå vakt kring vår suveränitet och antydde i diskreta ordalag att utrikesminister Günther, under vilken han f. ö. sorterade i sin egenskap av UD:s folkrättsexpert, inte var förtjänt av folkets förtroende.

Alltmer kom Undén också att framstå som Günthers ideala motsats. Där Günther: den samvetslöse kabinettspolitikern, den kallhamrade spelaren med det förtegn, skarpskurna pokeransiktet — här Undén: den obesticklige juristen, den okuvlige talesmannen för frihet och rätt med det varma hjärtat och en uppsyn främmande för all hemlig diplomati. Regin var glänsande och spelet kunde inte vara bättre. Vad var naturligare än att Undén blev Günthers efterträdare? Bortsett från Sandler som var komprometterad genom sin Finlandsvänlighet, framstod Undén som det maktägande partiets ende utrikespolitiske expert. Målet var vunnet — nu var skördetiden inne. Och när Undén tillträdde sitt höga ämbete kunde han bygga på ett grundmurat förtroende som rättstankens främste företrädare i den moderna svenska utrikespolitikens annaler.

Han var inte sen att begagna förtroendet. Hans första historiska åtgärd som utrikesminister i efterkrigsregeringen var, som man torde påminna sig, hans utlämnande till Sovjetunionen av de här internerade baltiska militärflyktingarna. Låt oss i tankarna för ett ögonblick återkalla denna episod. Det var 145 stackars uslingar, som av svensk polis och under bevakning av svensk militär tvingades ombord på den ryska ångaren Belostrov i Trelleborgs hamn en råkall januaridag för drygt tio år sedan. Somliga gjorde skrikande ett förtvivlat motstånd, andra grät, några hade genom självstympning försökt undandra sig det öde, de fruktade. Man vet nu, att deras farhågor besannades. Trovärdiga underrättelser har givit vid handen, att det var fängelse, tvångsarbetsläger, sinnessjukhus eller arkebusering, som väntade dem i Ryssland.

Den man, som sände dem dit var Sveriges utrikesminister. Som bekant har hans excellens mycket onådigt upptagit de erinringar, vilka med jämna mellanrum gjorts om denna tilldragelse. Han har förklarat att han blott och bart verkställde ett av samlingsregeringen redan fattat principbeslut. Härtill har genmälts, att då samlingsregeringen fattade sitt preliminära beslut, man levde i den föreställningen att det uteslutande rörde sig om tyska militärflyktingar. Så snart det framkom att i kontingenten ingick ett betydande antal balter, som alltså löpte risk att av ryssarna behandlas som landsförrädare, uppkom en utomordentligt stark opinion för att beslutet skulle återkallas. Det hade utan tvekan kunnat ske, om utrikesministern så velat. Men han förklarade kallblodigt att regeringen inte hade anledning att på denna punkt tillskriva sovjetmyndigheterna en extensiv tolkning av landsförräddarbegreppet.

Om den mentalitet, som i själva verket låg bakom Undéns håll-

ning i denna fråga, vittnar bättre än något annat det oförglömliga anförande, varmed han i riksdagen endosserade den sovjetryska annexionen av Balticum och formulerade skörderegeringens baltiska politik. Här återges ett pressreferat, riksdagsprotokollet är i sitt justerade skick mindre stringent om än givetvis av i sak samma innehåll:

»De baltiska patrioternas ståndpunkt att det enda rätta är att slå vakt om ländernas framtid som självständiga stater, är enligt min tro rena illusionspolitiken. Redan före kriget hystes starka tvivel på deras framtid inför ett återuppstigande Ryssland. Den politiska mogenheten var inte särskilt markerad, utan länderna hamnade i diktatur.»

Så talar en gammal folkrättsexpert. Det är ett synnerligen intressant yttrande, synnerligen belysande, synnerligen avslöjande. Ty lägg märke till vilka ytterligt oväsentliga ändringar, som erfordras, för att de principiella konsekvenserna av utrikesministerns resonemang skall framstå med all önskvärd tydlighet:

»De svenska patrioternas ståndpunkt att det enda rätta är att slå vakt om landets framtid som självständig stat, är enligt min tro rena illusionspolitiken. Redan före kriget hystes starka tvivel på Sveriges framtid inför ett återuppstigande Ryssland. Den politiska mogenheten var inte särskilt markerad, utan landet hamnade i socialdemokrati.»

*

Utlämningen av de baltiska flyktingarna var hr Undéns debut som ledare för efterkrigstidens svenska utrikespolitik. Under de närmast följande åren agerade han med kärv beslutsamhet så, att vi förvärvade oss samtliga vänligt sinnade stormakters välgrundade misstro, vilket — i enlighet med vad hr Sköld en gång antydde under krigsåren — måste sägas komma nära idealet för svensk neutralitetspolitik. Det var bl. a. då han föregav sig vilja medverka till det isolerade skandinaviska försvarsförbund, som enligt numera ÖB Swedlunds uttalande i ett föredrag inför föreningen KHS skulle varit militärt ogynnsammare för Sverige än inget försvarsförbund alls.

Men hr Undén är en överraskningarnas man. Vid FN:s generalförsamlings möte i Lake Success på senhösten 1950 framträdde han med ett tal, som väckte lika stor häpnad hos motståndare som hos anhängare. Han vände sig mot den sovjetryska fredsdemagogin och kritiserade sönder den s. k. Stockholmsappellen, han brännmärkte Nordkorea som angripare och betonade Sveriges önskan att

på allt sätt som stod i vår makt visa vår lojalitet mot FN genom att stödja Sydkorea och sist men inte minst: han tillkännagav Sveriges anslutning till den s. k. Achesonplanen. Detta var det mest sensationella av allt, ty Achesonplanen avser ju som bekant att möjliggöra ett inskridande från FN:s sida mot en angripare, även om en av de i säkerhetsrådet representerade stormakterna — dvs. i det aktuella fallet Ryssland — inlagt sitt veto mot varje dylik aktion.

Hr Undén dementerade emellertid själv med det eftertryck, som är honom eget, varje farhåga för att han skulle ha ändrat grunduppfattning. Det skedde efter återkomsten från Amerika i det famösa riksdagsanförandet den 9 december 1950. I detta tillkännagav utrikesministern sin syn på det läge, som uppkommit sedan Kina intervenerat i Korea och sällat sig till Sydkoreas angripare. Han uttalade därvid, att det vore en absurd tanke att västmakterna skulle gå i krig mot Kina och att FN:s nederlag i Korea inte kunde avhjälpas genom en strong hållning utan att om en uppgörelse inte kunde komma till stånd Kina måste dominera på Korea.

I själva verket är det svårt att tolka denna deklaration på annat sätt än som ett underkännande av den rättsgrundsats, på vilken FN bygger och ett de factoaccepterande av den kommunistiska aggressionspolitiken. Den innebär uppgivandet av principen att en aggression skall tillbakavisas var den än äger rum och vilken stat som än är dess upphov. Den utsäger, att det är lika naturligt att beivra en småstats angrepp som absurt att reagera mot en stormakts. Den betyder m. a. o. att småstaterna bör betraktas som rättslösa och utlämnas till angripande stormakters godtycke. Den medför så vitt man kan förstå, att hela tanken på en internationell rättsordning förkastas.

Klarast framgår detta, om man vidtar samma redigeringsexperiment med Undéns deklaration av 9 december 1950, som tidigare gjordes med hans baltdeklaration. Det kommer då att ligga i öppen dag vilka följder det undénska resonemanget får för vårt eget vidkommande. Låt oss anta att Sovjetunionen angriper Skandinavien, en liten halvö vid namn Skandinavien, som ligger ungefär lika av-sides på jordklotet som Korea och i och för sig är ungefär lika intressant. Hur skulle då Sveriges utrikesminister — den kände folkrättsexperten — se på situationen, om man får döma efter hans här refererade deklaration inför Sveriges riksdag. Jo, uppenbarligen skulle han hävda att det vore en absurd tanke att FN genom västmakterna med anledning av detta angrepp skulle gå till krig mot Sovjet. Något sådant skulle, för att låna ytterligare några av hans

uttalanden om Koreakonflikten, inom alla länder anses till den grad orimligt att man skulle vara beredd att undvika detta till snart sagt varje pris. Man fick söka åstadkomma en uppgörelse och visade det sig inte möjligt — ja, då fick man finna sig i att låta Sovjet dominera på den skandinaviska halvön. Detta är utrikesministrarnas principresonemang beträffande Korea ord för ord tillämpat på Skandinavien. Det är ganska uppenbart, att en politik av denna art är fredsbevarande. Den leder till Pax Sovietica, till tvångsarbetslägrens och massgravarnas fred.

1951 års riksdagsdebatter medförde ingen förändring i regeringens ståndpunkt. På oppositionshåll höll man sig tillbaka i hopp om att kunna förmå regeringen att gå med på ett brännmärkande av Kina som angripare vid voteringen i FN angående den amerikanska resolutionen i frågan. Men man fick en obehaglig föraning om vad som komma skulle, när hr Wigforss gjorde sin comeback i riksdagen som talesman för de utrikespolitiska défaitisterna inom sitt partis vänsterflygel. Vid tanken på vad han uträttat på det inrikespolitiska området, var det med bävan man konstaterade, att han nu börjat intressera sig för utrikespolitiken. Denna bävan visade sig välbefogad. Kort efteråt blev det nämligen klart, att regeringen — utan att i den sista och avgörande fasen ha rådfört sig med utrikesnämnden eller oppositionens ledare — beordrat Sveriges representant i FN att nedlägga vår röst i voteringen om brännmärkandet av Kina som angripare. Och som om detta inte varit nog stödde Sverige ensamt bland västdemokratierna Sovjetunionens krav på att Kommunistkina skulle beredas plats i FN och dess säkerhetsråd. Med andra ord: Wigforss' linje segrade, den linje, som utdragen till sina yttersta konsekvenser måste leda till Sveriges inträde i den ryska maktsfären. Han hade uppenbarligen många anhängare — och inte bara inom socialdemokratien. De trognaste förespråkarna för regeringens neutralitetspolitik visade sig efterhand vara, förutom hr Undén själv, följande prominenta personligheter, nämligen: Ernst Wigforss, Gunnar Hedlund och Hilding Hagberg. Är det i hägnat av deras vaksamhet vi skall anse oss kunna sova tryggt?

*

Mot denna bakgrund ligger det nära till hands att även anlägga en utrikespolitisk aspekt på 1951 års svenska regeringsbildning. Det är en aspekt som inte får glömmas bort, och den har sitt givna intresse. Det var inte bara hr Erlander, som fick sitt politiska underlag

breddat när koalitionsregeringen bildades, utan i minst lika hög grad hr Undén. Man vet att bondeförbundet inom sig hyser en flygel som i fråga om benhård och inskränkt isolationism sannolikt överträffar vad som kan presteras inom något annat parti. I och med koalitionsbildningen fick denna flygel samma överhand inom sitt parti som Undén-Wigforssgruppen inom socialdemokratin. Det gav anledning befara att den nya regeringen skulle komma att bedriva en utrikespolitik, som i allt högre grad skulle avskilja oss från Västerlandet och hänvisa oss till en ohållbar mellanställning mellan de bägge makthacken. Dessa farhågor har icke blivit lugnade, vilket klart framgår av en översikt över de viktigaste utrikespolitiska tilldragelserna för vårt lands vidkommande under de närmaste åren.

1952 års utrikesdebatt kunde med större skäl kallas en inrikesdebatt om utrikespolitiken, så till den grad dominerades hela meningsutbytet av hänsyn till det förestående valet. Med få undantag — och främst bland dem högerledaren Jarl Hjalmarson — kringgick debattörerna alla brännbara ämnen av rädsla att misshaga den valmanskår, som man inte gittat upplysa om lägets allvar och som följaktligen invaggats i den officiella neutralitetstänkandets falska säkerhetskänsla.

Det var emellertid en säkerhetskänsla, som trots de makthavandes ivriga ansträngningar skulle komma att allvarligt rubbas under det följande halvåret. Det första hotfulla varningstecknet var de stora spionaffärerna: fallet Hilding Andersson och den Enbomska härvan. De ledde till en välbehövlig uppstramning av gemene mans hållning gentemot kommunismen och en lika välbehövlig skärpning av de militära och civila myndigheternas vaksamhet mot samhällsfientliga element. Till allmän förvåning lät också utrikesministern meddela att han övervägde att som en repressalie-åtgärd inskränka de ryska diplomaternas rörelsefrihet i Sverige. Detta skedde dagen före utrikesdebatten och excellensen prisades storligen för sin statsmannavisdom, som kom honom att just i detta psykologiska ögonblick offentliggöra sitt hugnesamma budskap. Förvåningen lade sig och manövern framstod i sitt rätta ljus då hr Undén sedermera förklarade att övervägandet inte lett till någon påföljd! Utrikesministern ansåg sig alltså inte kunna göra de ryska diplomaterna i Sverige till föremål för samma restriktioner, som de svenska diplomaterna utsätts för i Ryssland.

Det har framhållits av hr Undén att dylika restriktioner är ända-

måslösa, eftersom de ändå inte kan förhindra kontakt mellan svenska spioner och deras ryska uppdragsgivare. Nej, naturligtvis kan de inte det och ingen har heller påstått något så naivt. Men ingen torde heller kunna förneka att några av de grövsta diplomat-spionage, som ägt rum här i landet skulle väsentligt ha försvårats om vederbörandes rörelsefrihet från början varit kringskuren och deras förehavanden effektivt övervakats. Det är emellertid inte detta saken i första hand gäller. Vad det gäller är helt enkelt att visa någon tillstymmelse till nationell självaktning och inte opåttalt finna sig i vilka förödmjukelser som helst. Låt gå för att det skulle vara fråga om en demonstration mer än något annat, men det finns lägen där även demonstrationer är behövliga och nödvändiga. Den synpunkten är så naturlig för ryssarna själva, att man bara kan förvåna sig över att den tycks vara så främmande för hr Undén.

Det nästa och än hotfullare varningstecken, som störde den svenska neutralitetsidyllen och på allvar fick vårt folk att fråga sig om vi verkligen alltjämt lever i ett paradiset för oss — för att tala med ambassadör Hägglöf — var de ryska piratdåden i Östersjön. I juni 1952 nedsköts som alla minns två svenska flygplan med berätt mod av ryssarna över internationellt vatten mellan Gotland och Balticum. Denna gång reagerade t. o. m. regeringen Erlander snabbt och beslutsamt. Med stor rådhighet begagnande sig av den omständigheten att utrikesministern befann sig på semester i Italien lyckades regeringen inta en fast och alltigenom värdig hållning gentemot Ryssland. De två noter, i vilka regeringen fastslog ryssarnas skuld till vad som skett, inlade en kraftfull protest mot övervåldet och förbehåll sig att få kräva gottgörelse, var mönstergillt utformade. Nu fick de lojala anhängarna av den officiella neutralitetspolitiken genomleva en ångestfylld tid. Under några dramatiska veckor i början på juli 1952 såg det rent av ut som om Sverige — låt vara i en enstaka fråga — skulle komma att inta sin naturliga plats i den fria världens gemensamma front mot öster.

All oro för en dylik utveckling skulle emellertid snart nog visa sig förhastad. Sedan utrikesministern återvänt och fått situationen i sin hand, förändrades den snabbt. Inför ryssarnas bryska avvísande av Sveriges protester tog regeringen skyndsamt till reträtten. Det framgick att innehållet i de svenska noterna inte var så allvarligt menat. Den fria världssopinionen, som med spänning och sympati väntat på fortsättningen av Sveriges aktion för att hävda sina rättigheter, fick vänta förgäves. Våra styresmän hade slagits av eftertankens kranka blekhet. Och när utrikesministern själv på för-

hand tillkännagav, att den hänvändelse till FN:s säkerhetsråd, som ställts i utsikt från svensk sida, saknade aktualitet, kunde ryssarna definitivt betrakta hela saken som avskriven. Sveriges aktion visade sig vara ett slag i luften; de facto hade hr Undén accepterat ryssarnas anspråk på att få dominera Östersjön. Krisen var överstånden och de lojala anhängarna av den officiella neutralitetspolitiken kunde lugnt somna om.

Det definitiva vittnesbördet om, att den svenska aktionen med avseende på nedskjutningarna var en tom gest, gavs vid FN:s generalförsamlings möte på hösten 1952. De ryska övergreppen drogs visserligen av Sveriges regering inför FN, men icke som oppositionen begärt i form av en hemställan om att säkerhetsrådet skulle uppta tvisten till prövning. Nej, hr Undén nöjde sig med att under församlingens generaldebatt *omnämna* vad som hänt och hänvisa till den blå bok, där skriftväxlingen med ryssarna i saken offentliggjorts. Gäslande åhörde hr Vysjinski detta andragande och brydde sig inte ens om att på allvar uppta det till bemötande. Därmed var den rysk-svenska konflikten ur världen och påföljande dag var den glömd — om inte av de anhöriga till dem, som blev borta i Östersjön, så uppenbarligen dock av Sveriges regering. Efter detta kan det knappast förvåna, att en rysk folkrättsexpert, som häromåret besökte Stockholm och därvid samtalat med herr Undén, i ryska radion vid sin hemkomst lär ha förklarat att det råder en påtaglig överenskommelse emellan svensk och sovjetisk uppfattning i mellanfolkliga rättsfrågor.

Mer än ett halvår efter nedskjutningarna över Östersjön bekvämade sig regeringen äntligen till att anordna en utrikesdebatt i Sveriges riksdag. Det var vid vårriksdagen 1953. Uträkningen var genomskinlig. Höga vederbörande ville vänta tills allmänna opinionen hunnit lugna sig och glömma den snöpliga utgången av den svensk-ryska notväxlingen. Svenskens utrikespolitiska minne är kort och allt gick efter önskan. Det blev för att använda utrikesministerns målande uttryck en trivsamt debatt, dvs. med några få undantag, slapp, tanklös och slentrianmässig. Regeringskoalitionen hade all anledning att vara belåten: den som tog hem spelet var som vid flera tidigare liknande tillfällen ingen annan än hr Undén. Han fick mandat att fullfölja sin hittillsvarande neutralitetspolitik, vars enda nya inslag var att Sverige skulle lämna Europarådet om en europeisk försvarsgemenskap hotade att ta form. Från denna kalamitet räddades vi dock som bekant av M. Mendès-France.

*

Vad som sedan dess har hänt i utrikespolitiskt avseende för Sveriges vidkommande är inte mycket. Noteras bör dock att vår tidigare biträdande utrikesminister, statsrådet Dag Hammarskjöld, blivit utsedd till FN:s generalsekreterare. Detta har faktiskt på fullt allvar i regeringstrognare kretsar anförts som ett bevis för att den svenska utrikespolitiken varit den rätta och att hr Undén är en statsman av imponerande mått. Härtill kan sägas, att man inte skall vara särskilt sparsmakad i fråga om komplimanger för att uppfatta den omständigheten att endast en svensk kompromisskandidat varit godtagbar för ryssarna som en utmärkelse. Många anser ju, att det faktum att stormakterna för första gången på den dag man minns kunnat enas om någonting, var ett bevis för uppriktigheten i den ryska vackert så kallade fredsoffensiven. Det kanske vore skäl att vänta med dylik optimism till den dag Finland återfått sin fulla självständighet, då det hållits fria val inte bara i Östtyskland utan också i Baltikum, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien och Bulgarien, när det är verklig fred i Korea, Indokina, Burma, och Malacka och när det kommunistiska infiltreringsarbetet i främre Orienten, Afrika, Europa och Amerika upphört.

Man kan fråga sig vad den redan hårt prövade Hammarskjöld skall göra åt detta. Och naturligtvis är det för mycket begärt att han skall kunna förmå alla jordens regeringar att visa lojalitet mot FN:s syften. Men om han åtminstone kunde lyckas med den han själv har tillhört, vore alltid något vunnet.

1954 års utrikesdebatt blev i likhet med 1952 års av hänsyn till det förestående valet mera en inrikesdebatt än en utrikesdebatt. Ett undantag från den allmänt godtagna strutspolitiken utgjorde som vanligt Jarl Hjalmarsons inlägg med dess förnyade påpekande om vårt beroende av västmakterna och nödvändigheten av att företa därav betingade åtgärder, t. ex. beträffande Trondheimsleden. Den utrikespolitiska stiltje, som sedan utbreddes sig i vårt land avbröts endast av några anföranden av utrikesministern, i vilka han för oräknat vilken gång i ordningen förklarade att vi var lika neutrala mot väst som mot öst och samtidigt uttryckte sin sympati för det ryska förslaget till lösning av den tyska frågan.

Att hr Undéns honnör för ryssarna kanske inte bara var en tillfällighet framgick då det uppseendeväckande meddelandet nådde omvärlden, att Sveriges utrikesminister beslutat förlägga sin semester sommaren 1954 till — av alla städer — Moskva. Man frågade sig omedelbart vad det var han där skulle diskutera. Var det möjligen kompensationen för de ryska piratdåden i Östersjön? Tydligt

inte. I stället inbjöds den ryska flottan att gästa Stockholm. Det var hr Undéns sätt att hedra de nedskjutna svenska flygplansbesättningarnas minne.¹

Därmed är vi framme vid det aktuella läget. Ingenting av speciellt intresse har under det gångna året tilldragit sig i det vacuum som Sverige ur utrikespolitisk synpunkt utgör, såvida man inte dit vill räkna ett par mer än lovligt intresselösa riksdagsdebatter, som snuddat vid vissa utrikespolitiska ämnen och under vilka högerledarens stämman som vanligt varit den ropandes röst i den parlamentariska öknen. Som en kuriositet kan dock antecknas den svenska riksdagsresan till Ryssland — man undrar vad som skulle ha sagts om en liknande resa företagits till Tyskland i slutet på 30-talet — och som något mer än en kuriositet några utrikespolitiska anföranden av svenska regeringsledamöter.

Det första var det för vår allmänna utrikespolitiska attityd mycket typiska inlägg, som gjordes av hr Undéns *Mädchen für alles*, statsrådet Ulla Lindström, vid FN:s behandling av hjälpen till underutvecklade länder. Fru Lindström, som ju är medlem av vår FN-delegation, uttalade Sveriges ogillande av att Förenta Staterna som villkor för hjälpen ifråga ställde att Kommunistkina inte skulle upptas som medlem av FN. Det visade sig omedelbart att något sådant villkor aldrig ställts, utan att det rörde sig om en helt platonisk deklaration från den amerikanska kongressens sida, något som denna vår bitr. utrikesminister helt enkelt inte gittat ta reda på. Man kan lätt föreställa sig vilket intryck detta gjorde i ett land, som utträttat mer än något annat land på jorden för att bistå de underutvecklade folken.

De bäge andra talen, även de i sitt slag lika typiska, har hållits av ingen mindre än utrikesministern själv. I det förra av dessa tal, som utsändes i radio från New York på FN-dagen den 24 oktober, förklarade utrikesministern med det lekande skämtlynne, som är

¹ Det har senare framgått att hr Undén verkligen begagnat tillfället att vid sitt besök i Moskva föra Wallenbergsaken på tal. Det tycks emellertid inte ha skett med tillbörlig kraft och övertygelse, ty något som helst resultat har inte avhört. Man hade hoppats att hrr Erlander och Hedlund vid sitt nyligen företagna påskbesök i Moskva — varom mera på annan plats i detta häfte — skulle haft större framgång. Inte heller de lyckades emellertid få något annat besked i saken från ryssarna än vad som tidigare givits — ett till intet förpliktande löfte om en undersökning och fortsatt behandling av fallet på diplomatisk väg. Frågan om ersättning för piratdåden i Östersjön finns inte ens så mycket som omnämnd i kommunikén från de svenska politikernas möte med de ryska ledarna.

honom så eget, att världens nationer inte bara består av fromma änglar och fallna änglar och satte ironiskt epitetet s. k. framför begreppet den fria världen. Det är den svenska utrikesministerns uppfattning av världsläget i aforistisk form. I det senare talet, som hölls i Motala mot slutet av förra året upprepade han dessa synpunkter och tillade att det är stater som tillhör den s. k. fria världen, som nu hotar freden i Mellersta Östern. Att det är Ryssland som i enlighet med mottot »Söndra och härska» underblåser nationalismen i arabvärlden ansåg sig Sveriges utrikesminister emellertid inte behöva upplysa sina åhörare om. Sedan dess har han skrivit en artikel i Tiden, där han på nytt uttryckt sin sympati för den ryska lösningen av den tyska frågan och för att ge ytterligare eftertryck åt denna ståndpunkt har han ju utnämnt AT:s förutvarande utrikesredaktör Ole Jödahl till minister i Bonn.

Årets utrikesdebatt skilde sig föga från föregående svenska utrikesdebatter i valtid. Hr Undén gjorde sin sedvanliga världspolitiska översikt — av någon kallad Folkskolans Läsebok i UD:version, ett omdöme som dock förefaller att kanske vara något för hårt mot Folkskolans Läsebok.

När hr Hjalmarson, som betecknande nog var den ende med vilken utrikesministern blev invecklad i en allvarlig polemik, sökte påvisa de maktpolitiska realiteterna bakom hr Undéns intetsägande fraser, beklagade sig utrikesministern över att hr Hjalmarson begagnade utrikesdebatterna som förevändning att demonstrera sitt hat och sin avsky mot Sovjetunionen. Och då hr Hjalmarson svarade att han inte kände något hat mot Sovjetunionen, men att han förbehöll sig rätten att kritisera de kommunistiska ledarnas falska och förljugna politik och uttrycka sin avsky för det kommunistiska systemet — ja, då kallade hr Undén detta för att »stormskälla» på Ryssland. Undra på att kommunistledaren hr Hagberg med en utmärkt sammanfattning av utrikesdebatten kunde konstatera att »den kommunistiska riksdagsgruppen delar åtskilliga av utrikesministerns värderingar».

Därmed är genomgången av hr Undéns fögderi avslutad. Mannen, som tillträdde sitt ämbete som rättstankens främste företrädare i den moderna svenska utrikespolitikens annaler har under sin drygt tioåriga ämbetsperiod bland mycket annat hunnit med att utlämna baltflyktingarna, sabotera den mellanfolkliga rättsordningen sådan den representeras av FN, kapitulera inför de ryska rättskränkningarna i Östersjön, förorda en lösning av den tyska frågan, som på förhand skulle beröva tyskarna deras utrikespolitiska handlings-

frihet och förhåna den fria värld, vars politiska system bygger på den lagbundna frihetens grund. Det är vad hr Undéns anhängare kallar realpolitik.

*

Medan praktiskt taget hela den fria västliga världen slutit sig allt närmare samman för att kunna bjuda den sovjetkommunistiska aggressionen ett verksamt motstånd och efterhand tvinga den tillbaka, för Sveriges regering en politik som inte sällan ger ett intryck av att vi går östblockets ärenden. Enligt nyligen ingångna meddelanden från Moskva kan vi ju också smickra oss med den ryska ledningens helhjärtade gillande av vår utrikeskurs. Vi vet att det enda värdet för den västerländska livsform, som vi inte kan tänka oss att vara förutan, är solidariteten mellan Västerens fria stater. Mot den solidariteten har vi likafullt, som ovan påvisats, brutit gång på gång.

Man undrar vad som kan vara de psykologiska bevekelsegrunderna till denna av hr Undén knäsatte politik. Är det blott och bart juridisk doktrinarism förhöjd till vad hr Sandler med en pittoresk glosa kallat neutralitetsidioti? Är det inte minst lika mycket en av fruktan förestavad inställsamhet mot Sovjetunionen? Kanske rentav i förening med en kvardröjande ideologisk sympati för det socialistiska föregångslandet förbunden med ovilja mot det kapitalistiska systemets starkaste fäste, Förenta Staterna?

Därmed må förhålla sig hur som helst. Det väsentliga är att denna politik innebär ett hot mot vår framtida existens som fri västerländsk nation. Den undénska neutraliteten har två aspekter som är djupt förfärande. Den ena är att vi råkar in i ett ev. krig — och neutraliteten är ju ett begrepp avsett för krigsfall — på fel sida. Den andra är att vi råkar in i samma situation vis-à-vis Ryssland som vi efter den 9 april 1940 befann oss i vis-à-vis Tyskland. I bägge fallen skulle Sveriges frihet och självständighet vara tillspillogivna. Och det är svårt att frigöra sig från tanken att — så sant som försvaret av Skandinavien är ett och odelbart — om vi vidhåller att tillämpa neutralitetspolitiken in absurdum det ena eller det andra av dessa bägge alternativ kan komma att gå i uppfyllelse.

Ja, även om vi vågar antagandet att som en följd av den uppkomna maktbalansen i fråga om kärnfysiska stridsmedel ett stor-krig under överskådlig framtid är osannolikt, ter sig läget för vår del mer än oroande. Ty vad innebär Sovjetunionens nya taktik med

fredskampanjer och vänskapsoffensiver annat än ett försök att utan svärdsdrag vinna övertag över den fria världen? Sovjetledningen förlitar sig på att tiden arbetar den i händerna genom att Östblocket får tillväxa i styrka samtidigt som Västblocket försvagas. Och försvagningen av Västblocket skall påskyndas genom ett uppammande av nationalismen i Asien och Afrika och av neutralismen i Europa. Neutralismen skall i sin tur förstärkas genom skapandet av en ny folkfront, som efterhand skall leda till socialism i alla Europas länder — efter rysk modell. På så sätt söker Sovjets utrikespolitik i sin nya fas närma sig det mål, som hur än metoderna växlat, aldrig övergivits: världsherraväldet. Sett i detta sammanhang får ett fortsättande av den nuvarande svenska neutralitetspolitiken en lika ominös och odiös karaktär, som under ett krig. Svensk neutralitet blir då ett vapen för den ryska splittringspropagandan gentemot den sammanhållning i väster, som är den oundgängliga förutsättningen för vår civilisations fortbestånd.

Det har länge sagts att utrikespolitiken bör hållas utanför de partipolitiska striderna och det har ofta antytts att det skulle innebära ett slags landsförräderi att offentligt polemisera mot den officiella utrikeskursen. Detta har alltid — med undantag för krigstider — varit en sanning med stor modifikation. I dagens läge har det helt och hållet upphört att vara en sanning sedan socialdemokratin behagat identifiera Sveriges utrikespolitik med hr Undén. Om han är vår utrikespolitik, då har vi förvisso både rätt och skyldighet att kräva en ny utrikespolitik.

Det finns ett parti i vårt land, som framlagt ett alternativ inte bara till regleringspolitiken utan också till isoleringspolitiken, det finns ett parti vars ledare ställt sig bakom kravet på hr Undéns avgång. Det är högerpartiet.

Vad är då högerpartiets alternativ? Är det som man i den regeringstroga valagitationen gjort gällande krig — i form av anslutning till Atlantpakten? Nej, även om säkerligen många högermän i likhet med Harald Nordenson i hans anförande i 1952 års utrikesdebatt på lång sikt skulle föredra en anslutning till Atlantpakten framför ett fortsättande av hr Undéns politik, så innebär det inte att de *f. n.* skulle anse det vara den lyckligaste lösningen och det är som bekant heller inte högerens alternativ.

Jarl Hjalmarsons och högerens utgångspunkt är av allt att döma att det visserligen råder samförstånd om den s. k. alliansfria linjen de demokratiska partierna emellan — ett samförstånd som är villkorligt och tillfälligt, betingat av omständigheterna,

exempelvis den ryska politiken gentemot Finland — men att det icke råder något samförstånd kring hr Undéns politik, vilket är något helt annat. Alliansfriheten innebär att vi inte i dagens situation anser det förenligt med våra intressen att *ingå allians med någon stormakt*, väl att märka med någon stormakt, men att vi förbehåller oss full handlingsfrihet och följaktligen om situationen förändras i morgon, också skall kunna anpassa vår politik därefter. Det är något helt annat än, att som man bland hr Undéns anhängare gärna gör, sätta likhetstecken mellan frihet från stormaktsallianser och ren isolationism.

Det är mot denna uppfattning högerledaren med skärpa vänder sig. Han vill till skillnad från hr Undén icke acceptera alliansfriheten som en rent negativ målsättning, han vill att den skall kompletteras med en positiv handlingslinje. Vad han kräver är en militär samverkan i någon form med våra skandinaviska grannländer, aktiv solidaritet med FN och en klar bekännelse till de livsvärden, som är gemensamma för oss och det övriga Västerlandet. Härigenom skulle Sverige på ett naturligt sätt kunna inordnas i Västerlands moraliska och militära försvarssystem utan att därför behöva ansluta sig till Atlantpakten — en åtgärd, som tills vidare av flera skäl, främst hänsyn till Finlands utsatta och ömtåliga läge, saknar aktualitet för vår del. I och med förordandet av denna handlingslinje har högern målt sig ut ur den fiktiva enigheten kring hr Undéns politik och ställt sig i spetsen för den opinionsriktning, som kräver närmare samarbete med Västerlands demokratier, i första hand våra skandinaviska grannländer och lojalt stöd åt FN:s bemödanden att kväsa angripare.

Under sådana omständigheter står det klart att högern aldrig kan godta en politik, vilken med läpparna bekänner sig till Achesonplanen medan den i praktiken saboterar planens genomförande. Högern avvisar bestämt den politik, som exempelvis vägrar att brännmärka en fredsbrytande stormakt och som vill medverka till att denna stormakt samtidigt som den bekämpar FN:s styrkor skall ta plats i FN:s säkerhetsråd! För högern är det en orimlighet att FN:s aktioner skall reserveras för fredsbrytande småstater och att organisationen följaktligen skall upphöra att fungera när den som bäst behövs. Högern har gjort fullt klart att den inte ämnar acceptera en statskonst, som vill att svenska folket med gevär för fot skall åse en sovjetrysk ockupation av Danmark och Norge, vilket skulle vara liktydigt med Sveriges utlämnande åt Sovjetunionens godtycke. Tredje ståndpunkten har i högern en oförsonlig motståndare.

Atlantpakt eller inte är när allt kommer omkring knappast det väsentliga — även om man inte vill acceptera den förenkling på simplicitetens gräns, som en framträdande statsvetenskapsman nyligen presterade med orden: »Atlantpakten kan reda sig utan Sverige och Sverige kan reda sig utan Atlantpakten» — svensk utrikesdebatt i ett nötskal! Vi kan inom alliansfrihetens ram vidta alla de nödvändiga förberedelserna för en samverkan västerut, om en sådan skulle krävas. Men det är just detta som inte sker. Det väsentliga är därför inte att vi ansluter oss till Atlantpakten, utan att vi upphör med den undénska neutralitetspolitiken. Vi måste helt enkelt föra en politik, som tillvinner oss västmakternas sympati, förståelse och förtroende. Vi måste uppträda så att de tycker det lönar sig att stödja oss. Vi måste skapa garantier för att vi i en kritisk situation kan påräkna den tillförsel av krigsviktiga förnödenheter, exempelvis atomvapen, som är oundgängliga för att vi skall kunna slåss och det bistånd — om inte med marktrupper så åtminstone med strategiskt bombflyg — som är nödvändigt för att vi skall kunna hålla ut i längden.

Vad vi kunde och borde göra redan nu vore förslagsvis:

- 1) att i samförstånd med Norge och Danmark utarbeta en skandinavisk försvarsplan,
- 2) att bygga ut våra flygfält i den mån det behövs för att vi fullt effektivt skall kunna dra nytta av hjälp från västmaktsflyget,
- 3) att i möjligaste mån samordna beväpning och utrustning med västmakternas,
- 4) att i möjligaste mån samordna signalmedel och bevakningstjänst med västmakternas,
- 5) att utbygga västkusthamnarnas kapacitet och minska deras sårbarhet,
- 6) att skapa förbindelseleder med tillräcklig kapacitet över de norska västkusthamnarna, detta sista är f. ö. ett krav som högerledaren gång på gång återkommit till och en god början har nu gjorts genom överenskommelsen om Trondheimsledens färdigställande.

Men, frågar man sig, hur skall nu detta kunna genomföras utan anslutning till Atlantpakten? På den punkten fick vi i augusti 1954 en intressant fingervisning. Då ingicks i Belgrad ett avtal som fick namnet Balkanalliansen. Det innebär att Jugoslavien, Grekland och Turkiet deklarerat att väpnad aggression mot en eller flera av dem

skall betraktas som riktad mot alla och med hänvisning till art. 51 i FN-stadgan lovat att militärt bistå varandra vid angrepp.

Inte minst ur svensk synpunkt erbjuder denna allians ett betydande intresse. Den har nämligen ingåtts mellan en stat, som står utanför Atlantpakten och två stater som är anslutna till pakten. Detta är ett bevis, som inte kunde vara åskådligare för att det bara varit tomt prat från hr Undéns och hans anhängares sida, när de förklarat att en militär samverkan mellan å ena sidan Sverige, å andra sidan Norge och Danmark skulle vara principiellt ogörlig. Balkanalliansen borde därför vara en nyttig tankeställare för oss alla. Det är visserligen sant att Cypernfrågan just nu förlamat Balkanalliansens verkningsförmåga, men detta rubbar inte arrangementets principiella giltighet. Och vi har dock ingen Cypernfråga i Skandinavien — om inte hr Edberg skaffar oss en. För dem som fruktar den ryska reaktionen mot Sverige i händelse av en skandinavisk försvarssamverkan kan lämpligen påpekas att Jugoslavien aldrig varit så populärt på ryskt håll som efter Balkanalliansens ingående.

Det är sant att 1954 års val i främsta rummet rörde ekonomiska frågor och endast i obetydlig mån vår utrikespolitik. Men det är likafullt ett faktum att det parti, som haft den relativt största framgången, är det enda parti, som förordat en skandinavisk försvarssamverkan inom alliansfrihetens ram. Valutgången bör även ur denna synpunkt ha varit en uppmuntran för högern. Frågan är om inte tidpunkten nu borde vara inne för högern att sätta upp en skandinavisk allians efter Balkanalliansens mönster som en punkt på sitt program. Då skulle den halvhjärtade och halvsnöpta företeelse som heter det Nordiska Rådet äntligen få en konkret uppgift och en praktisk funktion att fylla.

Jarl Hjalmarsons utrikespolitiska giv — förslaget om en skandinavisk försvarssamverkan som icke inskränker sig till tekniskt samarbete — är det första försök som gjorts från något partis sida att bryta vår utrikespolitiska isolering och föra oss ut ur den återvändsgränd, till vilken neutralitetspolitiken och den ofrukthara diskussionen pro et contra Atlantpakten lett oss. Den anvisar oss en väg till den plats i Västerlandets front som vi lika mycket av självbevarelsedrift som självaktning förr eller senare måste inta. Det gäller nu att i möjligaste mån påskynda en utveckling i denna riktning genom att leda och upplysa opinionen. Här har — i mångas tycke — högern en av sina viktigaste uppgifter just för närvarande.

Varje försök att avslöja ihålligheten i regeringens trossats att neu-

Gunnar Unger

tralitet är lika med fred kommer att möta ett hårt motstånd. Socialdemokratin uppmanade redan från början högern att återta den nya given och förklarade att den komprometterar partiet och dess ledare. De senaste valutgångarna har visat att detta är en felspekulation. Sveriges höger behöver inte känna sig komprometterad av att bekämpa den neutralitetspsykos, som komprometterar Sverige.
